

JELE Ágnes

A globális nyilvánosságról másképpen Ingrid Volkmer *The Global Public Sphere: Public Communication in the Age of Reflective Interdependence* című könyvéről

Ingrid Volkmer, az ausztrál Melbourne-i Egyetem professzora több mint húsz éve foglalkozik transznacionális kommunikációval. Elméletének alapjait és az ehhez kapcsolódó kvalitatív kutatásainak eredményeit a *News in the Global Public Sphere: A Study of CNN and Its Impact on Global Communications* című könyvében fektette le. 2012-ben megjelentetett tanulmánykötetében (*The Handbook of Global Media Research*) pedig arra vállalkozott, hogy a globalizáció kérdését a kommunikáció- és médiatudomány terepén a többi társadalomtudomány kérdésfelvetéseivel együtt tárgyalja.

A szerző álláspontja szerint az 1990-es években elterjedt globalizációval kapcsolatos kérdéseket a kommunikáció- és médiatudomány nem tudta teljes egészében feldolgozni. A nyilvánossággal kapcsolatos kérdések kiindulópontja még ma is Jürgen Habermas elmélete, amely azonban Ingrid Volkmer szerint nem tudja kielégítően leírni a globális kommunikációs színtér természetét. A legnagyobb hiányosságot abban látja a szerző, hogy a diszciplína nem tudott más társadalomtudományi területekhez – a szociológiához és a politológiához – kapcsolódni, és interdiszciplináris megközelítésben foglalkozni a globalizáció kérdéseivel. Volkmer célja az, hogy *The Global Public Sphere* című könyvével felvázolja egy olyan elméleti keret vonalait, amely nemcsak leírja a mai globális nyilvánosságot, hanem a megalkotott elmélettel további empirikus elemzések alapját is megteremti.

Szellemi elődjének mégis többek között Habermast tartja. Nemcsak azért, mert – német származású lévén – Habermas meghatározó szerepet játszott Volkmer társadalomtudományos érdeklődésének kialakulásában, hanem azért is, mert véleménye szerint a nyilvánosságról alkotott koncepcióját nem szükséges teljes mértékben elvetni, azonban gyengeségeivel vitába kell szállni, és a nyilvánosságkoncepcióban lévő egyeduralmát felül kell bírálni. Habermas mellett Roland Robertson gondolataiból is merít, aki szerint a globalizáció legkiemelkedőbb tulajdonsága az idő és a tér átalakulása folytán a világ „összenyomódása”. Emellett Manuel Castells hatása is fontos szerepet játszik Volkmer munkájában, akinek a hálózati társadalomról alkotott elmélete és az a gondolata, amely szerint a kommunikáció a társas struktúrák átalakulásának hajtómotorja, a könyv egyik alaptézise lett. Az iméntiek alapján vázolja fel Volkmer a globális nyilvánossággal kapcsolatos elméletét, amelynek a legfőbb jellemzője véleménye szerint a reflektív egymásrautaltság (*reflective interdependence*).

A szerző a hagyományos habermasi nyilvánosságelmélet problémáját a modernitás Nyugat-központú felfogásában látja, amelyben a nyugati narratíva és a nyugati kultúrába való beágyazottság megakadályozza a különböző kultúrák társadalomtípusainak és nyilvánosság-felfogásának megértését. Volkmer szerint szükség van egy új, inkluzív nyilvánosságparadigmára, amely leírhatóvá teszi a globális nyilvános tér fogalmi szerkezetét, figyelembe véve a szociológia, a politológia, valamint a kommunikáció- és médiatudomány eredményeit. Véleménye szerint ugyanis a nyugati narratíva exkluzivitása nem létezik, a nyugati világ, az európai nyilvánosság nemzetállami beágyazottsága pedig teljesen kizárja a különböző társadalomszerkezetek megértését. Azonban a globális (nem nyugati alapú) nyilvánosság konceptualizálása eddig nem történt meg: gyakran mítoszként könyvelik el, amelyet eleve lehetetlen konceptualizálni. Volkmer ezért megkísérli feloldani a nyilvános szférával mint dialektikus térrel kapcsolatos hagyományt, a privát/állami, gyenge/erős, töredezet/főáramú, online/offline dichotómiákat; amellyel érvel, hogy ezek kiüresedett kategóriák, és nem reflektálnak a diskurzusgyakorlatok komplex realitására. A centralizált tradicionális paradigma megértési nehézségeire hozza fel példának az Arab Tavasz hálózati kommunikációjának szerepét és az összekapcsolódó civil identitásokat. Különbséget tesz a központi hálózatok (*networks of centrality*) és a hálózatok

központjának (*centrality of networks*) nyilvánossága között, amennyiben az előbbi képviselője a nemzeti média, amelynek jellemzője a nyilvánosság ellenőrzése, a limitált és gyakran cenzúrázott információnyújtás, míg az utóbbié a diszkurzív kapcsolódások, egyének szférája, amelynek révén alternatív konfliktusszenáriókat lehet bemutatni. A démosz és az ethosz homogén modellje, illetve a lineáris deliberatív tér a demokratikus társadalmakon belül tehát nem létezik, mint ahogy annak a racionális diszkurzív keretnek a működésébe vetett hit is csak mítosz, amely szerint a megnyilatkozások meghatározott beszédfeltételek mentén történnek.

A nemzeti nyilvánosság globalizálódására és a nemzetállam hatalmi pozíciójának elvesztésére, valamint a szupranacionális hatalmi rendszer megerősödésére hozza fel példának Volkmer az IMF, a World Bank, az Európai Unió és az Arab Liga működését, amennyiben ezek nemcsak egymással állnak kölcsönös függőségi viszonyban, hanem a nemzetekkel való kapcsolatuk is megváltoztatta a globális hatalmi viszonyokat. Ebben a megváltozott viszonyrendszerben az államok elvesztették hatalmi pozíciójukat, a szupranacionális szervezetek pedig úgy vettek át bizonyos feladatokat a kormányoktól, hogy közben nem adtak azoknak lehetőséget a nyilvános elszámoltathatóságukra. A nemzetállamok meggyengülése azzal is együtt jár, hogy a politikai hálózatok és a transzregionális kormányközi szervezetek területtől független rendszerei egyre jobban befolyásolják a mindennapi politikai gyakorlatokkal kapcsolatos döntéseket, ami fontos része a nemzetállamok transznacionalizálódási folyamatának. E folyamatok következménye Volkmer szerint szintén kapcsolódik a politikai elszámoltathatóság koncepcióinak lényeges, de alulkutatott kérdéseihez.

A nyugati médiával kapcsolatban Jan Nederveen Pieterse gondolataira támaszkodva fejti ki az egyenlőtlenségek narratív eszközökkel folytatott folyamatos újrateemtésének működési mechanizmusát, valamint azt az önreferenciális paradigmát, amely szerint a „maradék” (*rest*) felemelkedése nem illeszkedik a Nyugat nemzeti narratíváiba, fenyegetést jelent, hiszen bemutatása felnagyítaná a létező ellenségképet, és csak abban az esetben ünnepli az üzleti média, ha piaci szempontból hasznos ez a felemelkedés.

A nyilvános kommunikáció tehát már nem a nemzetek keretein belül működik, és nem makrostruktúrák működtetik. Sokkal inkább a szubjektív, személyes hálózatok, amelyek az embereket a nemzetektől függetlenül kötik össze, és már nem érvényes rájuk a hagyományos állami/privát dichotómia, hanem a szupranacionális kötődik össze a szubnacionálissal a személyes hálózatokon keresztül. Volkmer szerint ezek a személyes hálózatok már nem csupán társas jellegűek, hanem személyesen megélt nyilvánosságok, amelyek – véleménye szerint – az új kommunikációs szféra alapját jelentik. Tehát a globális hatókörben a kommunikációs szféra már nem kiterjedés, hanem összefüggő szubjektív mikrohálózatok összeolvadása. Ebben az új szférában a hangsúly nem a transznacionalitáson van, hanem az egymástól függő, felgyorsított, sűrű, szubjektív vélemények áramlásán. A közönség kommunikációs aktorrá válik: reprodukálja, szállítja, felgyorsítja és felnagyítja a tartalmat.

A globális nyilvánosság sem egységes tér, hanem többretegű, többirányú „sűrűség” (*density*), nyilvános gyülekezés (*public assemblage*), amely nem területhez kötött, hanem fluid nyilvánosság. Azokra a mechanizmusokra utal, amelyek megmutatják, hogy a szubjektív alapú mikrohálózatok miként kapcsolódnak egymáshoz a nemzettől függetlenül, miközben lehetőséget nyújtanak a deliberációra. Ennek az új deliberatív térnek az ellentmondása abból fakad, hogy míg a modern paradigma máig domináns, a valóságban a politikai és a civil szervezetek, valamint az egyének egy olyan nyilvános térbe vannak beágyazódva, amelynek révén különböző globális hálózatokban „kóborolhatnak”.

A globális nyilvánosság Volkmer által leírt elmélete nagymértékben támaszkodik az egyénre, annak a világban elfoglalt helyére. A megteremtett életvilágok szférája alkotja a reflektív csomópontot a szupranacionális és a szubnacionális nyilvános tér között, és az életvilág beágyazottsága teszi lehetővé a két tér közötti, vagyis a globalizált tér és a helyi cselekmények közötti deliberációt. Ez a „kettő közöttiség” (*in-betweenness*) jelenti Volkmer elméletében a globális kommunikáció reflektív dialektikus formáját, amely a transznacionális nyilvánosság új formájának a lényege.

A különböző médiaformák nyilvános térbe való beágyazódásának vizsgálatával és a transznacionális térben való médiahatásokkal és mediahatalommal kapcsolatban vezeti be a szerző a „befolyásmátrix” (*matrix of influence*) fogalmát. A hagyományos mediahatalom-koncepció korlátoltságával és a Castells-féle makrostrukturális hatalmi viszonyokkal szemben Volkmer mátrixának középpontjában az életvilág áll. Három esettanulmányban, a BBC, az Al Jazeera és a Deutsche Welle hírszerkesztőivel készített interjúkon keresztül vizsgálja a transznacionális hírszervezetek globális környezetbe való beágyazódását és stratégiai küldetését.

Ingrid Volkmer könyve a példatár ellenére főként teoretikus jellegű munka, amely a 21. századi nyilvánosság dinamikájának körvonalait írja le, másként, mint azt a kortársak teszik. Könyve hasznos olvasmány, és erről meggyőzően tanúskodik, hogy Manuel Castells is olvasásra ajánlja hallgatóinak a Berkeleyn. A globális nyilvánosság mikrostruktúrákkal leírt magyarázata és a kérdéskör kommunikáció- és médiatudomány által adható elemzéseinek interdiszciplináris közegbe emelése fontos és izgalmas olvasmánnyá teszi a könyvet. (Ingrid Volkmer: *The Global Public Sphere. Public Communication in the Age of Reflective Interdependence*. Polity Press, 2014, 225 oldal, 24.95 USD)

Jele Ágnes diplomáit az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerezte magyar nyelv és irodalom, illetve esztétika szakon. Jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskolájának hallgatója. Érdeklődési köre a gazdaság és a társadalom 21. századi kapcsolatának vizsgálata; disszertációjának témája a jegybankok társadalmi kommunikációban betöltött új szerepkörének vizsgálata. Email: jeleagnes@hotmail.com